

MARKETING

ILMIY, AMALIY VA OMMABOP JURNAL

B MARKETING E INNOVATSIYA D I BIZNES S RAQAMLI MARKETING V D ELEKTRON TIJORAT

№2-SON

2025-YIL, FEVRAL

9710 xalqaro daraja

№240874

ISSN: 3060-4621

OPEN ACCESS

JURNALNING MAQSADI

Tadbirkorlik-biznes faoliyatini tashkil etishning marketing asoslarini, yo'nalishlari, echimlari, vositalarini yaratish va rivojlantirish

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

TEL: (97) 783-84-64

VEB-SAYT

www.marketingjournal.uz

ELEKTRON POCHTA:

info@marketingjournal.uz

TELEGRAM BOT:

[@marketingjournalbot](https://t.me/tidiumarketingjournal)

TELEGRAM KANAL:

<https://t.me/tidiumarketingjournal>

MUASSIS

“Tadbirkor va ishbilarmon” MCHJ

JURNALNING ILMIYLIGI

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

INDEKSATSIYA

BOSH MUHARRIR

Xakimov Ziyodulla Axmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Yusupov Muxamadamin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor;

TAHRIR HAY'ATI:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori;

Ergashxodjayeva Shaxnoza Djasurovna, i.f.d., prof., TDIU Marketing kafedrasini mudiri;

Soliyev Axmadjon Soliyevich, i.f.d., NaMTI Marketing kafedrasini professori;

Ikramov Murad Akramovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Tursunov Boburjon Ortqimrziyevich, i.f.d., prof., TDIU Iqtisodiy xavfsizlik kafedrasini mudiri, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi;

Zarova Elena Viktorovna, i.f.d., G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti professori, Xalqaro statistika instituti kengashi doimiy a'zosi

Akramov Tohir Abdirahmonovich, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Ostonaqulova Gulsaraxon Muhammadyoqub qizi, i.f.d., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Samadov Asqarjon Mishomovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori;

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxo'ja qizi, i.f.n., dots., TDIU Kengash kotibi;

Sobirov Azizbek Avazbekovich, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Sadikov Shoxrux Shuxratovich, PhD, dots., TIU Departament boshlig'i;

Musyeva Shoirazimovna, i.f.n., SamSI Marketing kafedrasini professori;

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li, PhD., TDIU Marketing kafedrasini dotsenti;

Djurabayev Otabek Djurabayevich, i.f.d., TDIU Innovatsion menejment kafedrasini dotsenti;

Karimova Shirin Zoxid qizi, PhD, TDIU Axborot texnologiyalari kafedrasini katta o'qituvchisi;

Usmonov Bunyod Aktam o'g'li, PhD, TDIU Moliyaviy tahlil kafedrasini v.b.dotsenti;

Dehqonov Burxon Rustamovich, PhD., TDIU Ilmiy tadqiqot faoliyatini tashkil etish bo'limi bosh mutaxassisi;

Turobova Hulkar Rustamovna, PhD., BuxDU, Yashil iqtisodiyot va agrobiznes kafedrasini dotsenti;

Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbaevich, DSc., Namangan muhandislik-qurilish instituti dotsenti;

Fayzullayev Javlonbek Sultonovich, DSc., TDIU, Yashil iqtisodiyot kafedrasini dotsenti;

Aliyev Yashnarjon Egamberdiyevich, DSc., TDIU, “Iqtisodiy va moliyaviy xavfsizlik” kafedrasini professori

Bobojonov Azizjon Babaxanovich, DSc, TDIU, “Raqamli iqtisodiyot” kafedrasini dotsenti

Allayarov Shamsiddin Amanullayevich, DSc, prof., TDIU, “Savdo ishi” kafedrasini mudiri

Jumaev Olimjon Sadulloevich, DSc, Raqobat siyosati va iste'molchilar huquqlari tadqiqotlari markazi direktori

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., Alfraganus universiteti “Menejment va marketing” kafedrasini mudiri

Elektron nashr 609 sahifa. E'lon qilishga 2025-yil 28-fevralda ruxsat etildi

HAMKORLARIMIZ:

1. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
2. “O'zto'qimachilik sanoat” uyushmasi

MUNDARIJA

AHOLI O'RTASIDA MOLIYAVIY SAVODXONLIKNI OSHIRISHNING AHAMIYATI	7
Nazarova Ra'no Rustamovna	
INTEGRATING UZBEKISTAN STATE BUDGET STRATEGIES WITH FINANCIAL LITERACY FOR ECONOMIC PROSPERITY	17
Nazarova Rano Rustamovna, Jamolov Bejan Xurshidovich	
O'ZBEKISTONDA YASHIL LOGISTIKANI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	26
Karrieva Yakutjan Karimovna	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINI HUDUDIY STATISTIK GURUHLASH	33
Akbarova Barno Shuxratovna	
KORXONALARDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA JARAYONI: RAQAMLI MARKETING VOSITALARINI INTEGRATSIYA QILISH VA SAMARADORLIKNI BAHOLASH USULLARI ..	40
Amonov Mirzohid Tuymuratovich	
JIZZAX VILOYATI FERMER XO'JALIKLARI FAOLIYATINING STATISTIK TADQIQI	47
Ayubjonov Abbas Xosilovich, Ratayev Faxriddin Irismatovich	
UY-JOY KOMMUNAL XO'JALIGINI YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYALARI ASOSIDA TASHKIL ETISHNING ILMIY-NAZARIY JIHATLARI.....	58
Berdiyeva Dilfuza Axatovna, Najmiddinov Sherzod Qiyomiddin o'g'li	
KAMBAG'ALLIK DARAJASINI QISQARTIRISHGA YO'NALTIRILGAN OILAVIY TADBIRKORLIKDA INSON IMKONIYATLARIGA YONDASHUVI	65
Ernazarova Nilufar Nozimjonovna	
IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHIDA SANOAT KORXONALARINING O'RNI VA IQTISODIY FAOLIYATINING STATISTIK TAHLILI	75
Jalolov Ilhomjon Isomiddinovich	
NEYROMARKETINGNING ZAMONAVIY REKLAMA STRATEGIYALARIGA TA'SIRI	86
Kutbitdinova Moxigul Inoyatovna, Matrizayeva Dilaram Yusubayevna	
O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA QISHLOQ HO'JALIK MAHSULOTALARI ISHLAB CHIQRISHNING AHAMIYATI	97
Masharipova Fazilat Axmedovna	
THE IMPORTANCE OF BENCHMARKING IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF MANUFACTURING ENTERPRISES.....	106
Musayeva Shoirazimovna	
KORXONALARNING FAOLIYATIDA DAROMAD VA XARAJAT HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	111
Muxibova Guli Yarkinovna, Turabekova Ominaxon Ulug'bek qizi	
TRANSPORT TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	119
Sapayev Axmed Durdibaevich	
"UNIVERSITET 4.0" MODEL: RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA UNIVERSITETLARNING RAQAMLI MARKETING YONDASHUVI	127
Xidoyatov Murod Batirovich	
TURIZM INDUSTRIYASINI RIVOJLANTIRISH YONDASHUVLARI.....	139
Yusupova Mexribon Uktamovna	
MINTAQADA TRANSPORT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TADQIQI.....	148
Sapayev Axmed Durdibaevich	
O'ZBEKISTONDA YUK VA YO'LOVCHI TASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI	154
Anvarova Dilfuza Abdusattor qizi	

BANK XIZMATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA MOLIYAVIY TEKNOLOGIYALARINING ROLI.....	162
Azimova Nasiba Shuxratovna	
KORXONALAR FAOLIYATIDA MEHNAT INTIZOMINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA’SIRI.....	170
Azizova Sayyora Xamidullayevna	
HUDUDLARNING IJTIMOIIY-IQTISODIY RIVOJLANTIRISH STRATEGIYASIDA MAHALLIY BYUDJETLAR BARQARORLIGINI TA’MINLASH YO’LLARI.....	176
Davlatov Muradbek Saparboyevich	
SIX MAIN STAGES OF THE SUPPLY PROCESS.....	183
Ergashev Jahongir Bakhodirovich	
O’ZBEKISTONDAGI QURILISH MATERIALLARI SANOATINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.....	195
Igamova Shaxinya Zikrilloevna	
XALQARO SAYYOHLIK BOZORIDA IJTIMOIIY TARMOQLARDAN FOYDALANISHNING DOLZARB TENDENSIYALARI.....	202
Kasimova Zilola G’ulomiddinova	
KORXONA IQTISODIYOTIDA EKOLOGIK BOSHQARUV TIZIMINI JORIY ETISHNING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	210
Qodirov Abduvoxid Abdumannof o’g’li	
O’ZBEKISTONDA TUROPERATORLAR FAOLIYATIDA MARKETINGNI TAKOMILLASHTIRISH	220
Qutlimurotov Fayzullo Sadulayevich	
INNOVATSION MENEJMENT TAMOIYILLARI ASOSIDA KORXONALARNING BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH.....	229
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
THE IMPORTANCE OF OPERATING EXPENSES IN MANAGEMENT COSTS	237
Turdieva Gulaida Omirbayevna, Maulenberganova Khusnida Khursand qizi	
ILM-FAN SOHASIDA BOZOR MUNOSABATLARINI TASHKIL ETISH TIZIMI VA UNI AMALGA OSHIRISH MEXANIZMI.....	247
Tursunov Bekmuxammad Omonovich	
KORPORATIV BOSHQARUVNING KOMPANIYA KAPITAL QIYMATIGA TA’SIRI	255
Urinov Bobur Nasilloevich	
O’ZBEKISTONDA MEHMONXONA XO’JALIGI MILLIY TASNIFLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO’LLARI.....	263
Xamitov Mubin Xabibjonovich	
RAQAMLI TEKNOLOGIYALARINING KO’ZI OJIZLARNING INTELLEKTUAL FAOLIYATIDAGI O’RNI	276
Mannopova Manzura Jamil qizi	
HUDUDLARDA ENERGIYA RESURS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA RAQAMLASHTIRISHNING IQTISODIY TAHLILI.....	284
Safarov Akbar Shokirovich	
TO’QIMACHILIK KLASSTERLARIGA SINERGIYANING TA’SIRI VA UNING ELEMENTLARI	291
Tojiyev Sa’dulla Muhitdinovich	
УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИЯМИ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ	302
Абдурахманов Зафар Мамурович	
ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ	311
Карабаева Гулнора Шарафитдиновна,	

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ЦИРКУЛЯРНОЙ ЭКОНОМИКИ В КИТАЕ	320
Медынская Ирина Вильевна	
MODA INDUSTRIYASIDA NEYROMARKETINGDAN FOYDALANISH	339
Alimxodjayeva Nargiza Elshodovna	
KORXONALARNING EKSPORT SALOHİYATI VA RAQOBATBARDOSHLIGINI TAHLIL QILISH	346
Jiyamuradov Rustam Nuriddinovich	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI YORDAMIDA BIZNES MODELLARINING SHAKLLANISHI	351
Saatova Lolakhon Ergashevna	
MODA INDUSTRIYASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH IMKONIYATLARI	359
Ahmedova Rayhona Jasurbek qizi	
OLIY TA'LIM MUASSALARI BOSHQARUVINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH	367
Berdiyev Temurbek Maxmudullo o'g'li	
MINTAQALARDA KLASSTERLARNING TASHKILIY IQTISODIY MEXANIZMLARNI TAKOMILLASHTIRISH	376
Beknazarova Manzura Baxtiyorovna	
O'ZBEKISTON ISHLAB CHIQUVCHI KORXONALARIDA BRENDNI MILLIY AN'ANALARGA MOS RAVISHDA SHAKLLANTIRISH XUSUSIYATLARI	383
Babaxodjayev Giyosiddin Nasirovich	
THE ROLE OF PROGRAMMATIC ADVERTISING IN DATA-DRIVEN MARKETING: OPTIMIZING TARGETED ADVERTISING STRATEGIES IN THE TOURISM SECTOR	392
Sodikov Mirziyo Odiljon ogli	
UMUMIY FOYDALANISHDAGI AVTOMOBIL YO'LLARINI QURISH, QAYTA QURISH ISHLARIGA XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI MABLAG'LARINI JALB QILISH	400
Pardayev Fayzulla G'affarovich	
ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УЗБЕКИСТАНА	407
Гафурова Дилшода Рамазановна	
OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA RAQAMLI MARKETING VOSITALARI: IJTIMOY MEDIA MARKETINGDAN FOYDALANISHNING IJTIMOY-IQTISODIY MEXANIZMLARI	414
Xamidov Obidjon Xafizovich	
Baxtiyorova Nigina Ulug'bek qizi	
KOMPANIYALAR KAPITAL AKTIVLARINI BAHOLASHNING NAZARIY JIHATLARI	423
Bunyod Usmonov Aktam o'g'li	
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ В ФОРМИРОВАНИИ И РАЗВИТИИ КЛАСТЕРОВ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ОБЗОР	427
Садриддинова Нигора Хусниддиновна	
ИГРЫ И ИГРОВЫЕ ЗАНЯТИЯ ПО ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ	433
Фозилова Фирангиза Комиловна	
BILIMLAR IQTISODIYOTINI SHAKLLANTIRISH SHAROITIDA TA'LIM SOHASINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	440
Xolmirzayev Ulug'bek Abdulazizovich	
INVESTITSIYA LOYIHALARINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	448
Mullabayev Baxtiyarjon Bulturbayevich	
O'ZBEKISTONDA ELEKTRON TIJORATNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	458
Sodiqova Dilafruz Zohid qizi	

O'ZBEKISTONDA YASHIL MOLİYANI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA STRATEGIK YO'NALISHLARNI ANIQLASH	467
Masharipova Shahlo Adambaevna	
MOBIL ALOQA TARMOQLARINING DUNYO IQTISODIYOTIDA TUTGAN O'RNI	478
Dilafroz Aripova	
TADBIRKORLIK MUHITINI YAXSHILASHNING TASHKILY MOLİYAVIY MEXANIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.	489
Naziraliyev Diyorbek Imomali o'g'li	
SUG'URTA KOMPANIYALAR MOLİYAVIY BARQARORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI RISKLAR VA ULARNI BAHOLASH USULLARI	500
Haqberdiyev Bekzod Uktamovich	
AGROKLASTER TIZIMIDA QISHLOQ XO'JALIGI TARMOG'INING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISH MODELLARI VA ULARNI QO'LLASH STRATEGIYALARI.....	509
Jo'rayev Farrux Do'stmirzayevich	
SANOAT KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAHLILI	517
Raximov Anvar Norimovich	
MOLIYA-KREDIT MEXANIZMLARI ORQALI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI FAOLIYATINI RAG'BATLANTIRISH: XORIJIY MAMLAKATLARNING ILG'OR TAJRIBALARI.....	527
Ergashev Otamurod Tashtemirovich	
MUHANDISLIK TA'LIM SOHALARI TALABALARIDA TADBIRKORLIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH MODEL.	536
Butayev Tuxtasin	
O'ZBEKISTONDA SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI ASOSIY KO'RSATKICHLAR TAHLILI.....	543
Abdusattorov Sarvar Shokirovich	
АНАЛИЗ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ СЕТИ МЕТОДАМИ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ.....	552
Алланязова Айсапа Муратовна	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SOHASINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI.....	564
Yadgarova Nigora Rixsulla qizi	
XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB QILISHNING METODOLOGIK ASOSLARI	572
Ibragimov G'anijon G'ayratovich	
O'ZBEKISTONDA ATMOSFERA IFLOSLANISHINI BAHOLASH VA BARQARORLIOKNI TA'MINLASH YO'NALISHLARI.....	584
Xamdamov Shoh-Jaxon Raxmat o'g'li	
MOLIYAVIY XAVFLAR TASNIFINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	591
Jabborov Azamat	
RIVOJLANGAN DAVLATLAR INNOVATSION BANK XIZMATLARIDAN FOYDALANISH TAJRIBALARI.....	596
Baymuratova Madina Tursunboy qizi	
IQTISODIYOTNING TARKIBIY O'ZGARISHLARINI KICHIK BIZNES TARAQQIYOTINI TA'MINLASHDAGI ROLINI BAHOLASH MASALALARI	602
Elov Olimdjon Komilovich	

KORXONALARNING FAOLIYATIDA DAROMAD VA XARAJAT HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH

Muxibova Guli Yarkinovna

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

“Iqtisodiyot va ko‘chmas mulk” kafedrası dotsenti

Turabekova Ominaxon Ulug‘bek qizi

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti magistri

Annotatsiya

Moliyaviy boshqaruvda “daromad – xarajat – foyda” tahlili tizimi nafaqat kichik va o‘rta biznes subyektlari, balki yirik korxonalar rahbarlari uchun ham strategik va operatsion qarorlarni qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tizim doirasida xarajatlarning tuzilishi, ishlab chiqarish jarayonlari, narx strategiyalari va moliyaviy natijalarga ta’sir etuvchi omillar chuqur tahlil qilinadi.

Bu jarayon korxonalar uchun xarajatlarni optimallashtirish, samarali resurs taqsimoti va rentabellikni oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari asosida moliyaviy boshqaruv samaradorligini oshirish bo‘yicha konseptual yondashuvlar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta’minlashga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: daromad, xarajat, foyda, korxona, baholash, bozor, strategik, hisobot, mijoz, tahlil.

Аннотация

Система анализа «доход – затраты – прибыль» в финансовом управлении играет ключевую роль не только для субъектов малого и среднего предпринимательства, но и для крупных корпоративных структур в принятии стратегических и оперативных управленческих решений.

В рамках данной системы проводится углубленный анализ структуры затрат, производственных процессов, ценовых стратегий и факторов, влияющих на финансовые результаты. Такой подход позволяет предприятиям оптимизировать расходы, эффективно распределять ресурсы и повышать рентабельность.

На основе результатов исследования разработаны концептуальные подходы и практические рекомендации по повышению эффективности финансового управления, что способствует обеспечению экономической устойчивости и конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: выручка, затраты, прибыль, предприятие, оценка, рынок, стратегия, отчетность, клиент, анализ.

Abstract

The "revenue – cost – profit" analysis system in financial management serves as a critical tool not only for small and medium-sized enterprises but also for large corporations in making strategic and operational management decisions.

This system involves an in-depth analysis of cost structures, production processes, pricing strategies, and various factors influencing financial performance.

Such an approach enables enterprises to optimize expenditures, ensure efficient resource allocation, and enhance profitability.

Based on the research findings, conceptual approaches and practical recommendations for improving financial management efficiency have been developed, aiming to enhance economic stability and competitiveness in the corporate sector.

Keywords: revenue, costs, profit, enterprise, valuation, market, strategy, reporting, client, analysis.

KIRISH

Korxonalar uchun daromad, xarajat va foyda analizi moliyaviy holatni baholashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu uchta moliyaviy ko'rsatkichning o'zaro aloqasi va biznes samaradorligini baholash masalasi ilmiy tadqiqotlarda keng o'rganiladi.

Daromad – korxonaning o'z mahsulotlari yoki xizmatlaridan olgan jami pul miqdori bo'lib, muvaffaqiyat darajasini o'lchashda eng muhim ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. Daromadning oshishi, odatda, korxonaning bozordagi ulushi yoki mahsulot va xizmatlariga bo'lgan talabning ortganini anglatadi.

Korxonalar faoliyatini davom ettirish uchun turli xarajatlarni qoplashlari lozim. Bunday xarajatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi: Tovarlarini ishlab chiqarish, Xodimlarga maosh to'lash, Reklama va marketing xarajatlari, Transport va boshqa operatsion xarajatlar. Xarajatlarning samarali boshqarilishi korxonaning foydasini oshirishga xizmat qiladi. Foyda – bu daromaddan barcha xarajatlar ajratilganidan keyin qolgan miqdor. Agar daromad xarajatlardan yuqori bo'lsa, korxona foyda ko'radi. Aksincha, agar xarajatlar daromaddan oshib ketsa, zarar yuzaga keladi. Foydaning o'sishi korxonaning iqtisodiy muvaffaqiyatini ko'rsatadi.

Moliyaviy siyosat va korxonalar faoliyatiga ta'siri O'zbekistonda 2025-yildan boshlab korxonalarning daromadlarini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabr O'RQ-1014-son "Soliq va budget siyosatining 2025-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi Qonuni¹ qabul qilindi. Mazkur qonunga ko'ra: 2025-yil uchun amaldagi asosiy soliq stavkalari saqlanib qolindi, Prezident qarori bilan QQS va daromad solig'i stavkalari 2028-yilgacha oshirilmasligi belgilandi [1].

Ushbu o'zgarishlar shuni ko'rsatadiki, korxonalarning faoliyatida daromad va xarajat hisobini qabul qilinayotgan qonunchilik tizimlari asosida takomillashtirish bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqish muhim tadqiqot yo'nalishi hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatidagi eng muhim ko'rsatkich – o'z-o'zini ta'minlash hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, tashkilotning barcha xarajatlari uning

¹ O'zbekiston Respublikasining 2024-yil 24-dekabr O'RQ-1014-son "Soliq va budget siyosatining 2025-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgartirishlar kiritish to'g'risida"gi Qonuni <https://lex.uz/uz/docs/>

daromadlari bilan qoplanishi lozim. Bunda daromad summasi foyda olish imkoniyatini yaratadigan darajada xarajatlar miqdoridan oshgan bo‘lishi kerak.

Korxona faoliyatining barqarorligini ta‘minlashda iqtisodiy asos sifatida daromad va xarajatlarni tahlil qilish muammosi turli tadqiqotchilar tomonidan keng o‘rganilgan. Ushbu masalani ko‘rib chiqqan mualliflar quyidagilar: Butkova O. V., Klochkova E. N., Kostyunin V. I., Levina E. A., Ivanova V. T., Kudryavtseva T. Yu., Monejov V. V., Jilkina A. N., Dmitrieva I. M., Barilenko V. I., Kazakova N. A.

Klochkova E. N. tadqiqotlariga ko‘ra, xo‘jalik yurituvchi subyektning o‘zini boshqarish tizimida foyda muhim o‘rin tutadi, chunki foyda – bu eng muhim iqtisodiy kategoriya deb hisoblanadi [2].

Korneychuk B. V. ta‘kidlashicha, iqtisodiy foyda bu yalpi daromad va ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirishda yuzaga keladigan turli iqtisodiy xarajatlar o‘rtasidagi farq sifatida qaraladi.

Dmitrieva I. M. metodologiyasiga ko‘ra, moliyaviy natijalarni tahlil qilish tashqi yoki ichki foydalanuvchilar tahlilni qanday amalga oshirishlariga bog‘liq ravishda olib borilishi kerak [3].

V. I. Barilenko metodologiyasiga muvofiq, daromad va xarajatlarni tahlil qilish ularning manbalari bo‘yicha tarkibiy tahlil qilishni o‘z ichiga oladi [4].

METODOLOGIYA

Maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy-tadqiqot metodologiyasining asosiy tamoyillaridan kelib chiqib, abstrakt va analitik mushohada, qiyosiy va omilli tahlil, indikativ baholash, tanlanma kuzatuv, taqqoslash, iqtisodiy-statistik hamda boshqa zamonaviy ilmiy-uslubiy yondashuvlar qo‘llanildi. Tadqiqot jarayonida mavzuga oid nazariy va amaliy materiallar chuqur o‘rganilib, ma‘lumotlarning ilmiy asoslanganligi, ishonchliligi va obyektivligi ta‘minlandi. Shu bilan birga, statistik ma‘lumotlarning dinamik va strukturaviy tahlili amalga oshirilib, mavzuga oid mavjud tendensiyalarni aniqlash hamda ilmiy xulosalar shakllantirishga qaratilgan usullar keng qo‘llandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligining 2025–2027-yillarga mo‘ljallangan fiskal strategiyasiga muvofiq [5], 2030-yilga qadar iqtisodiyot hajmini ikki barobar oshirish va “daromadi yuqori bo‘lgan davlatlar” qatoriga kirish vazifalari belgilangan.

Ushbu strategiya doirasida byudjetnoma loyihasining II-bobida “aholi jon boshiga daromadlarni 4 ming AQSH dollariga yetkazish” asosiy maqsadlardan biri sifatida ko‘rsatib o‘tilgan (1-jadval).

Jahon banki tomonidan har yili aholi jon boshiga daromadlari bo‘yicha davlatlarni guruhlash amaliyoti yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, hozirda aholi jon boshiga yalpi milliy mahsulot (YMM) hajmi 4516—14005 AQSH dollari bo‘lgan davlatlar daromadi o‘rtachadan yuqori bo‘lgan guruhga kiritiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, 2030-yilgacha maqsadli ko'rsatkichlarni ushbu guruhlashtirish chegaralarini va yillik o'zgarishlarni hisobga olgan holda shakllantirish tavsiya etiladi.

Odatda moliyaviy tahlil korxonaning faoliyatini baholash va uning kelajakdagi muvaffaqiyatini bashorat qilishda muhim vosita hisoblanadi. Daromad, xarajat va foyda – bu ko'rsatkichlar biznesning iqtisodiy holatini to'liq aks ettiradi.

1-jadval

Jahon bankining uslubiyotiga ko'ra davlatlarning daromadlari (aholi jon boshiga YaMM) bo'yicha guruhlanishi

Tasniflanishi	01.07.2020	01.07.2021	01.07.2022	01.07.2023	02.07.2024
Past daromadli	<= 1035	<= 1045	<= 1085	<= 1135	<= 1145
Daromadi o'rtachadan past	1036 — 4045	1046 — 4095	1086 — 4255	1136 — 4465	1146 — 4515
Daromadi o'rtachadan yuqori	4046 — 12535	4096 — 12695	4256 — 13205	4466 — 13845	4516 — 14005
Yuqori daromadli	>12535	>12695	>13205	>13845	>14005

Manba: Jahon banki ma'lumotlari.

Har bir korxona o'z faoliyatini baholashda ushbu uchta elementni kuzatib borishi va ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni to'g'ri tushunishi zarur. Biz quyida daromad, xarajat va foyda o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ularga ta'sir qiluvchi omillar hamda ushbu ko'rsatkichlar asosida strategik qarorlar qabul qilish haqida batafsil to'xtalamiz.

Korxonaning "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot" (2-shakl) da ko'rsatilgan mahsulot sotishdan sof tushum asosiy faoliyatdan olingan jami pul mablag'idir. U ko'pincha mahsulot yoki xizmatlar sotish orqali olingan daromaddan shakllanadi.

Daromad tahlili va uni oshirish yo'llari daromadni tahlil qilishda quyidagi jihatlarga e'tibor berish zarur:

a) Bozor va mijozlarni tahlil qilish

Daromadning oshishi bozorning o'zgarishiga, yangi bozorlarni kashf qilishga va yangi mijozlarni jalb qilishga bog'liq. Yangi mahsulotlarni ishlab chiqish, Yangi xizmatlarni taqdim etish, Mavjud mahsulotlarga bo'lgan talabni oshirish kabi omillar korxona daromadiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

b) Xizmatlar va mahsulotlar diversifikatsiyasi

Diversifikatsiya – yangi daromad manbalarini yaratish usuli bo'lib, korxonaning bozorning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashuvchanligini ta'minlaydi. Yangi mahsulot liniyasini yaratish, Yangi xizmatlar turlariga kirish korxonaning umumiy daromad hajmini oshirishga xizmat qiladi.

c) Sotish kanallarini kengaytirish

Quyidagi omillar korxona daromadlarini oshirishga yordam beruvchi vositalar hisoblanadi: Internet-savdo, Ijtimoiy tarmoqlar orqali marketing va reklama, Mobil

ilovalar orqali sotish.

Bozor talablariga moslashgan yangi sotish kanallarini qo'llash daromadni oshirishning samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Xarajatlar – korxonaning mahsulot yoki xizmatlarni ishlab chiqarish, yetkazib berish va sotish jarayonida yuzaga keladigan barcha sarflardan tashkil topadi. Xarajatlarni to'g'ri va samarali boshqarish korxonaning rentabelligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Xarajatlar ikki asosiy turga bo'linadi:

a) O'zgaruvchan xarajatlar

O'zgaruvchan xarajatlar ishlab chiqarish hajmi yoki sotuvlar miqdoriga bog'liq bo'lib, bevosita o'zgarib boradi. Masalan: Xomashyo xarajatlari, Mehnatga haq to'lash xarajatlari, Marketing va reklama sarflari. Ushbu turdagi xarajatlarni samarali boshqarish ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirishga yordam beradi.

b) Fiksatsiyalangan xarajatlar

Fiksatsiyalangan xarajatlar korxonaning faoliyatidan qat'i nazar doimiy qoladi.

Misollar: Ijara to'lovlari, Ofis xodimlariga maosh to'lash, Amortizatsiya xarajatlari. Bu xarajatlarni kamaytirish uchun korxona resurslarni optimallashtirish va xarajatlarni qayta baholash strategiyalarini ishlab chiqishi kerak.

c) Xarajatlarni optimallashtirish usullari

Korxona xarajatlarni samarali boshqarish uchun quyidagi usullardan foydalanishi mumkin:

- Resurslarni optimallashtirish – ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish.
- Ta'minot zanjirini qisqartirish – tashqi ta'minotchilarga bog'liq bo'lmaslik uchun ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish yoki muqobil manbalarni topish.
- Samarali mehnat resurslaridan foydalanish – ishchilarni yuqori samaradorlikka undash va ish vaqtini optimallashtirish.

Foyda va uning tahlili

Foyda – daromad va xarajatlar o'rtasidagi farq bo'lib, agar daromad xarajatlardan yuqori bo'lsa, korxona foyda ko'radi, aks holda zarar yuzaga keladi.

Foyda korxonaning moliyaviy barqarorligini aniqlovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi.

Foydani baholashda quyidagi jihatlarga e'tibor berish kerak:

a) Brutto foyda

Brutto foyda – to'g'ridan-to'g'ri ishlab chiqarish va sotish xarajatlari chiqarilgandan keyin qolgan mablag'. Bu ko'rsatkich korxonaning ishlab chiqarish samaradorligini aks ettiradi. Brutto foydani oshirish ishlab chiqarish jarayonlarini yanada takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi.

b) Operatsion foyda

Operatsion foyda – korxonaning asosiy faoliyatidan kelgan foydasi. U foizlar va soliqlar ajratilmagan holda hisoblanadi. Korxonaning asosiy operatsion samaradorligini aks ettiradi.

c) Sof foyda

Sof foyda – barcha daromadlar va xarajatlar, jumladan, foizlar, soliqlar va boshqa xarajatlar hisobga olingan yakuniy foyda. Sof foyda korxonaning umumiy moliyaviy holatini aks ettiradi. U korxonaning boshqaruv qarorlari qanchalik samarali bo‘lganini ko‘rsatadi.

Moliyaviy boshqaruv va strategik qarorlar

Ba‘zan korxona faoliyatini kengaytirish maqsadida loyihalash xarajatlari daromad va xarajatlar byudjetiga kiritilmasligi natijasida joriy davrda foyda oshishi mumkin.

Shuningdek, korxona qimmat asosiy vositasini sotishi natijasida foyda miqdori keskin oshishi ehtimoli mavjud. Bunday holatlarda korxona rahbariyati foydaning keskin oshish sabablari bilan batafsil tanishishi va daromad va xarajatlar byudjetini chuqur tahlil qilishi lozim.

Quyidagi 2-jadvalda qurilish korxonasining daromad va xarajatlar byudjeti namunasi keltirilgan.

2-jadval

Qurilish korxonasining daromad va xarajatlar byudjetining namunasi ming so‘mda

Byudjet moddolari	1 oy	2 oy	3 oy	4 oy	5 oy	6 oy	7 oy	8 oy	9 oy	10 oy	11 oy	12 oy	yil
Mahsulot sotishdan sof tushum	0	23256	24730	31434	29376	30104	30486	30862	31896	35452	39622	45124	373354
Sotilgan mahsulot tannarxi	18192	17792	18472	23006	22104	21766	22568	20682	20720	23342	24864	27738	261246
Sotish xarajatlari	2078	2542	2556	4386	3764	3262	2768	2396	2070	2198	2342	2660	33022
Ma‘muriy boshqaruv xarajatlari	3014	2752	3310	3498	3460	3882	3672	3510	2994	2654	2610	3344	38700
Asosiy faoliyatning foydasi	-2272	170	392	544	48	1194	1478	4274	6112	7258	9806	11382	40386
To‘lanadigan foizlar	0	0	0	0	270	198	154	84	0	0	0	0	706
Soliq to‘langunga qadar foyda	-2272	170	392	544	-222	996	1324	4190	6112	7258	9806	11382	39680
Foydadan soliqlar	0	0	0	0	0	0	0	0	2782	0	0	6826	9608
Dividendlar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hisobot davrining sof foydasi	-2272	170	392	544	-222	996	1324	4190	3330	7258	9806	4556	30072
Hisobot davri boshidan sof foyda sotish rentabelligi	-2272	-2102	-1710	-1166	-1388	-392	932	5122	8452	15710	25516	30072	30072
Sotish rentabelligi	10.8%	0.7%	1.6%	1.7%	-0.8%	3.3%	4.3%	13.6%	10.4%	20.5%	24.7%	10.1%	8.1%

Manba: Olib borilgan tadqiqotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Bu jadval mahsulot turlari bo‘yicha sof tushum, sotilgan mahsulot tannarxi va sotish xarajatlari kabi ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga oladi. Shuningdek, ishlab chiqarish va sotish xarajatlarini bevosita va bilvosita xarajatlarga ajratish ham mumkin.

Daromad, xarajat va foyda o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik. Korxonaning moliyaviy holatini to‘g‘ri baholash uchun daromad, xarajat va foydaning o‘zaro bog‘liqligini tushunish muhimdir. Ushbu bog‘liqlik quyidagicha tasavvur qilinadi:

- Daromadning oshishi – korxona foydasini oshiradi, lekin ishlab chiqarish yoki xizmat hajmining kengayishi xarajatlarni ham oshirishi mumkin. Daromadni oshirish jarayonida xarajatlarni ham samarali boshqarish muhim.

- Xarajatlarni kamaytirish – foydani oshirishi mumkin, ammo sifat yoki xizmat darajasining pasayishiga olib kelmasligiga eʼtibor berish lozim.

- Foydaning oshishi – korxonaning iqtisodiy muvaffaqiyatini va biznes barqarorligini koʻrsatadi. Foydani oshirish yoʻllari – ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, resurslardan optimal foydalanish va yangi bozorlarni kashf qilish.

Moliyaviy tahlil va strategik qarorlar Korxonaning moliyaviy holatini toʻgʻri tahlil qilish va kelajakdagi rivojlanishini bashorat qilish quyidagi strategik qarorlarni qabul qilishga yordam beradi: Mahsulot yoki xizmatlarning narxini optimallashtirish Korxona daromadini oshirish va bozordagi raqobatbardoshligini yaxshilash imkonini yaratadi. Yangi texnologiyalarni joriy etish Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali xarajatlarni kamaytirish va foydani oshirish mumkin. Moliyaviy xavflarni tahlil qilish Korxona potensial xavf-xatarlarni aniqlab, ularga qarshi profilaktik choralar koʻrishi lozim.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, daromad, xarajat va foyda korxonaning iqtisodiy holatini oʻlchashdagi asosiy koʻrsatkichlar hisoblanadi. Ularni toʻgʻri tahlil qilish va boshqarish korxonaning muvaffaqiyatga erishishiga sabab boʻladi. Korxonaning barqaror rivojlanishini taʼminlash uchun quyidagi omillar muhim ahamiyat kasb etadi: Xarajatlarni optimallashtirish, Daromadni oshirish, Foydani maksimal darajaga chiqarish. Har bir korxona oʻz faoliyatini samarali boshqarish va moliyaviy barqarorlikni taʼminlash uchun ushbu koʻrsatkichlarni doimiy kuzatib borishi va tahlil qilishi lozim. Daromad va xarajatlarni tahlil qilish moliyaviy barqarorlikni taʼminlash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, korxonalarning moliyaviy natijalari quyidagi omillar orqali yaxshilanishi mumkin: Rentabellikni oshirish, Resurslardan oqilona foydalanish, Xarajatlarni optimallashtirish. “Daromad – xarajat – foyda” tahlil tizimi biznes qarorlarini qabul qilishda asosiy vosita boʻlib, uning samarali qoʻllanilishi korxonalar uchun strategik ustunlik yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Ключкова, Е. Н., Кузнецов, В. И., Платонова, Т. Е., Дарда, Е. С. *Экономика предприятия: учебник для вузов* / Под ред. Е. Н. Ключковой. — 2-е изд., перераб. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 382 с. URL: <https://urait.ru/bcode/510966>

2. Корнейчук, Б. В. *Микроэкономика: учебник и практикум для вузов*. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 305 с. URL: <https://urait.ru/bcode/512709>

3. Дмитриева, И. М., Захаров, И. В., Тарасова, О. Н. *Бухгалтерский учет и анализ: учебник для вузов*. Под ред. И. М. Дмитриевой. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 416 с. URL: <https://urait.ru/bcode/510797>

4. Бариленко, В. И. *Комплексный анализ хозяйственной деятельности: учебник и практикум для вузов*. Под ред. В. И. Бариленко. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 455 с. URL: <https://urait.ru/bcode/510810>

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentyab PF-158-son “O‘zbekiston — 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/-6600413>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir: Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri: Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri: Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih: Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar: Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, fevral, 2-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**